

La destrucció de la recerca en Humanitats a Catalunya

NOTE

Antoni Martí Monterde

El proppassat 6 de març de 2009, en la presentació de la Jornada «Reptes de l'Avaluació de la Recerca a Catalunya: les Humanitats i les Ciències Socials», qui aleshores era Comissionada per Universitats va insistir en la necessitat de fer recerca a Catalunya, i especialment en llengua catalana. A banda de l'especificitat de la llengua, aquesta insistència institucional resulta important, en tant que ens exigeix, als docents-investigadors universitaris catalans, una aportació necessària a la recerca internacional des de la perspectiva de la nostra cultura, però també en tant que subratlla la necessitat de continuar en l'esforç realitzat per molts investigadors d'aquest país per acomplir la funció de la Universitat pública en la nostra societat, que ara tendeix a anomenar-se *transferència*.

En Humanitats caldria definir *transferència* com la manera en què, des de la Universitat, els investigadors-docents es fan càrrec del llegat cultural propi de la nostra societat, l'analitzen intel·lectualment en profunditat a partir de categories conceptuals existents o innovadores, mediten sobre la necessària adaptació dels debats teòrics i les pràctiques de recerca de les seves àrees de coneixement, siguin d'abast nacional o internacional, i ofereixen el resultat d'aquest pensament crític a la societat, en forma de docència en el seu camp i en forma de publicacions que, en primer lloc, han d'incidir en el propi àmbit cultural per tal que la transferència a la societat resulti veritablement efectiva i una font de progrés del coneixement. Val a dir que aquest esforç, pràcticament desenvolupat sense suport, ha aconseguit crear una estructura estable i un teixit de pensament en Humanitats a Catalunya que, en només un quart de segle, havia aconseguit superar dèficits que, en tots els àmbits de coneixement, arrossegava la nostra cultura per raons històriques, i que ha pogut enllaçar alhora amb la societat actual i amb l'extens i profund patrimoni cultural i europeista del nostre país. Un esforç desenvolupat tant en català com en castellà, però que en el cas de la llengua pròpia de Catalunya resulta doblement decisiu.

Antoni Martí Monterde és professor de Teoria de la Literatura i Literatura Comparada a la Universitat de Barcelona. Com a assagista ha publicat *J. V. Foix o la solitud de l'escriptura* (1998), *Poètica del Cafè. Un espai de la modernitat literària europea* (2007), i és co-autor de *Teoria de la literatura y literatura comparada*, (2005). El seu darrer llibre és *Un somni europeu. Història intel·lectual de la Literatura Comparada*, de recent aparició a PUV.

Aquest text fou presentat en la secció de Filologia i Traducció i Interpretació del Taller AQU 2010: *L'Avaluació de la Recerca en Humanitats i Ciències Socials*, celebrat a la Universitat de Barcelona, 28-29 de gener de 2010.

Quan aquest esforç començava a donar els seus fruits en forma d'un teixit estable, els sistemes d'avaluació i acreditació de la recerca imposats per AQU [Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya] en els darrers 10 anys han sotmès la comunitat universitària a uns criteris i protocols d'avaluació que, en primer terme, han menyspreat aquesta tasca d'anys, han imposat un calc dels sistemes d'avaluació científics inaplicables a les Humanitats, han devaluat la importància d'escriure i publicar en llengua catalana –més enllà de l'àmbit filològic– o en publicacions nacionals, han condicionat (i de vegades amenaçat greument o impedit) la trajectòria acadèmica i intel·lectual dels professors laborals –en un clar greuge amb el professorat funcionari–, que són els més joves i els que poden donar continuïtat a aquest esforç, han potenciat una manera instrumental i efectista d'entendre la recerca, i en definitiva han sotmès a tota la comunitat universitària a un veritable setge a la llibertat de càtedra –que inclou tant la docència com la investigació–, en condicionar i intervenir sobre què i com s'ha d'investigar i on i com interessa publicar, en lloc de limitar la seva actuació a allò que la defineix: avaluar la recerca que es fa per part dels investigadors dins l'avaluació de la qualitat del sistema universitari català.

A manera d'exemple, s'exposen i comenten a continuació diversos fets que caracteritzen la tasca de l'AQU com un dels principals problemes que té la recerca en Humanitats a Catalunya, tant en publicacions en castellà com en català, i en aquest darrer cas, de manera especialment preocupant.

- **Avaluar sense llegir:** En el procés d'avaluació no es valoren els continguts de les investigacions per ells mateixos, la qual cosa

resulta evident, atès que no són mai demanats per la comissió. Però la qualitat d'un treball, en Humanitats, no es pot mesurar simplement per les citacions rebudes ni per l'índex d'impacte de les revistes. Prestigiosos representants del món acadèmic i universitari del més alt nivell internacional, com ara Michel Espagne (director de Recerca del CNRS), Hans Ulrich Gumbrecht (Stanford University), Luis Costa Lima (Universitat de São Paulo), Christophe Charle (Université Paris I, CNRS), o Yves-Charles Zarka (Sorbonne), entre molts d'altres, han qüestionat durament, en diverses publicacions internacionals del més alt prestigi, l'aplicació d'aquests criteris de valoració i avaluació de la recerca en Humanitats, i han desqualificat, per autoritària, falsament universalista, mancada de rigor i impròpia del marc acadèmic-universitari l'avaluació de la recerca que no se sustenti en una argumentació específica sobre els continguts efectius d'un treball, sense la lectura o consulta del qual és impossible emetre una valoració.

- **Preferència de les publicacions en revistes per sobre de les aportacions en llibre:** l'aplicació d'aquest criteri, calcat de les ciències experimentals, posa de manifest un desconeixement dels processos de recerca en Humanitats: en les revistes, s'ofereixen resultats parcials o treballs de menor abast, mentre que el gruix de les aportacions rellevants en Humanitats es realitza en textos extensos, d'argumentació aprofundida, resultat d'anys de treball: llibres i capítols de llibre. La marginació de les contribucions en llibre, a més a més, menysté la tasca de les editorials, universitàries o comercials, tasca importantíssima des del punt de vista de la difusió de la recerca i en l'estructura de la societat del coneixement, i constitueix un

dels problemes més greus de l'actual sistema avaluatiu.

- **Indexació de revistes:** S'han esmerçat molts mitjans en indexar les publicacions periòdiques a través dels índexs CARHUS i del CARHUS+. Però després de molts anys de veure com, en les successives convocatòries, la mateixa AQU desaconsellava l'ús del CARHUS, la presentació del CARHUS+ en març de 2009 va resultar una absoluta decepció per la comunitat universitària, i la confirmació de la seva concepció d'esquenes a la funció de la recerca en una societat. A banda del fet de definir només la categoria A,¹ presentava incoherències sorprenents² que exigeixen un qüestionament i replantejament de tot el sistema. Però el principal problema és que aquesta indexació privilegia les revistes anglosaxones, sense definir uns criteris sobre l'especificitat de les revistes a Catalunya com a peça clau de la recerca. Els criteris són aplicats mecànicament, i la qualitat i trajectòria d'una publicació és mesurada a través d'indicis com ara publicar (o no) un abstract en anglès, llistat de paraules clau, o figurar en una base de dades dels Estats Units. Aquests detalls no diuen res sobre la qualitat de la publicació en sí, només de la seva forma o presentació; i diu menys encara sobre els treballs que s'hi publiquen: un mateix treball podria ser publicat en una revista catalana o, en anglès, en una nord-americana, i podria donar-se el fet que només fos considerada important aquesta segona publicació. Com a conseqüència, la llengua catalana serà desprestigiada i caurà en desús en l'àmbit científic i acadèmic –acomplint així un dels objectius de la dictadura franquista—. La tria de temes sobre els quals investigar resulta igualment afectada: és molt més senzill aconseguir publicar en les revistes

indexades sobre un tema anglosaxó o hispànic que sobre un tema (històric, filològic, literari, intel·lectual, etc.) català –entre d'altres cultures europees equiparables–, la qual cosa derivarà en la sucursalització de la recerca a Catalunya i l'abandonament dels temes que la societat catalana confia que els seus investigadors estudiaran, per ocupar-se d'altres temes de millor acceptació en altres contextos supravalorats per AQU.

- **Quantitat com a qualitat.** El fet de tenir en compte només els indicis de qualitat referits a citacions i índex d'impacte de les revistes transforma la tasca d'avaluació qualitativa en una mera constatació quantitativa, la qual cosa es transforma en un greuge de múltiples implicacions, ja que suplanta la necessària apreciació crítica dels continguts d'una investigació amb barems merament relatius a la difusió. Parlem de difusió per una senzilla raó: qualsevol article publicat en anglès, sobre un tema anglosaxó, o en espanyol, sobre un tema hispanoamericà, dins de l'àmbit de les Humanitats, compta amb unes estructures materials de difusió de les quals no disposa un article publicat en català, –o en suec, danès, etc.,³ llengües que són homologables a la catalana en els aspectes aquí considerats– o fins i tot en alemany o italià. El volum de publicacions en anglès, espanyol o, en menor mesura, francès, no és comparable al de les altres llengües europees, i aquest fet dóna a aquests treballs la possibilitat merament estadística de ser citats o ressenyats moltes més vegades. Però aquest és un fet merament quantitatiu, que no té res a veure amb la qualitat dels treballs, es publiquin en la llengua que es publiquin, que és del que veritablement es tracta.

- **Penalització de la recerca en Humanitats desenvolupada a Catalunya.** L'apli-

cació mecanicista dels criteris per part de l'AQU –la normativa parla d'una modulació per àrees que mai no s'ha explicitat– es converteix en un greuge. D'una banda no té en consideració la asimetria esmentada en el punt anterior, i de l'altra penalitza individualment als investigadors per una deficiència del sistema: la manca de publicacions catalanes, en les dues llengües oficials, reconegudes per AQU –malgrat que n'hi ha del més alt nivell pel que fa a continguts, injustament menystingudes– on difondre els resultats de les investigacions relatives a la cultura catalana, de la qual en canvi els investigadors catalans ens hem de fer càrrec per definició. A més a més, si la transferència de coneixements a la societat és a la base de la recerca, el fet de realitzar esforços per difondre la investigació en la societat catalana resulta doblement penalitzat. Amb aquests criteris, el missatge que està transmetent l'AQU als investigadors és el següent: no publiquen en català, perquè no disposareu de les plataformes necessàries reconegudes per AQU, i a més a més no us citaran ni ressenyaran mai prou; no investigueu sobre la cultura catalana, perquè el que compta és que els temes siguin neutres i compartits amb el màxim d'investigadors internacionals possibles, de manera que aquest tema compartit –independentment de la qualitat dels treballs sobre ell– es transformi, un cop més, en citacions i ressenyes. O, encara més: que tots aquells investigadors que han dedicat esforços i temps a situar el pensament català i els seus fonaments humanístics, literaris, filosòfics, assagístics, etc., en el marc d'una discussió intel·lectual oberta, teòrica i comparatista, incorporant a l'estudi de la cultura catalana les eines pròpies del seu àmbit de coneixement a partir d'una reflexió d'abast interna-

cional, i tots aquells que han fet un esforç per publicar en llengua catalana per tal que una de les peces fonamentals del nostre sistema universitari –la docència i investigació en català– fos viable, en realitat han perdut el temps, i el seu currículum d'anys serà menyspreat per les instàncies avaluadores, o seran exclosos, en no aconseguir l'acreditació, del sistema universitari català.

- **Conclusió:** El resultat de l'aplicació d'aquests criteris, res no ens dirà de la qualitat de la recerca, però podria portar fàcilment a la destrucció de l'estructura existent de recerca en Humanitats a Catalunya, i a la seva substitució per un model de docent-investigador definit amb criteris no acadèmics, ja que aquest model d'avaluació constitueix un atemptat a la llibertat de Càtedra que està provocant greus situacions d'inseguretat jurídica i indefensió en la comunitat universitària, especialment al professorat laboral. El compliment dels criteris imposats per l'AQU comporta la renúncia per part dels docents-investigadors al paper que les institucions i la societat catalanes han definit per la recerca universitària en Humanitats a Catalunya, i fins i tot empeny a l'incompliment de les tasques i funcions que contractualment els correspon realitzar. AQU, en no limitar-se a avaluar la investigació existent sinó definint-la i obligant a fer-la d'una determinada manera, en considerar que els treballs no publicats segons les seves pautes «no reuneixen els suficients indicis de qualitat», està degradant la feina feta per la comunitat universitària i exercint una pressió burocràtica per dirigir-la de manera inacceptable en termes intel·lectuals i acadèmics.

Des del convenciment que cal una avaluació de la recerca i de la docència universitàries, cal exigir que aquesta sigui seriosa,

que valori el que es fa sense menysprear-ho i destruir-ho, i sense coartar la llibertat intel·lectual de la qual la Universitat és una de les màximes expressions ciutadanes.

PROPOSTES INFERIDES
DEL DOCUMENT
«LA DESTRUCCIÓ DE LA
RECERCA EN HUMANITATS
A CATALUNYA»

1. Establir uns criteris específics per Humanitats, sense calcar irreflexivament el model d'avaluació científic, inaplicable en la major part de les àrees de coneixement del nostre àmbit. Definir i aplicar el concepte de modulació per àrees de què parla la normativa.
2. Avaluació a partir dels continguts efectius dels treballs, amb consideració de totes les contribucions.
3. Consideració de les aportacions en llibre com la màxima expressió de la recerca en Humanitats, i, per tant, com a principal mèrit adduïble. Llibres sencers i capítols de llibre de determinada extensió i/o característiques, considerats en conjunt, al costat de pròlegs, introduccions crítiques, edicions, etc. Capítols de llibre de menor extensió o de determinades característiques (actes de congressos, miscel·lànies, volums d'homenatge, etc.) assimilats al mateix bloc avaluatiu que els articles en revistes, al més alt nivell si els pertoca atesos els seus continguts.
4. Deixar de menysprear les publicacions en les pròpies institucions (revistes o col·leccions), o les de caràcter nacional, atesa la importància d'aquesta estructura pròpia de difusió de la recerca. Amb els actuals criteris, aquesta estructura —que és clau en els contextos de recerca en Humanitats més potents— està condemnada a la desaparició.
5. Reconsideració de les publicacions en revistes atorgant-les el lloc relatiu que s'escau en el conjunt de la recerca en el nostre àmbit, i valorar sempre a partir dels continguts efectius dels articles.
6. Prioritzar des de l'AQU la descripció, a efectes avaluatius, de l'estructura de difusió de la recerca en l'àmbit de la *Xarxa Vives d'Universitats*. Descriure acuradament les publicacions periòdiques, editorials, col·leccions de llibres i altres estructures existents en aquest àmbit territorial-acadèmic, i recolzar-se en altres eines (ERIH, DICE, Latindex, etc.), per a altres àmbits. Treballar en xarxa i no fer esforços duplicats, i menys encara inútils. No confiar aquesta tasca a la bibliometria sinó en informes d'especialistes de cada àrea de coneixement. Desqualificació del CARHUS+ i assumció de responsabilitats.
7. Valoració específica de la recerca publicada en el nostre àmbit, tant en català com en castellà, atès que aconsegueix una funció decisiva en la constitució d'una estructura estable i sòlida d'investigació, i d'incorporació o introducció, a través de la transferència de recerca humanística, de la cultura catalana als debats internacionals, i dels debats internacionals a la cultura catalana. No confondre internacionalització amb difusió internacional.
8. Considerar estratègica, i ponderar l'esforç específic que determina, la recerca publicada en llengua catalana tant pel que fa a qüestions relatives :

Filologia catalana com a d'altres àrees de coneixement.

9. No confondre qualitat amb quantitat: en Humanitats, indicis de qualitat com el número de citacions, índex d'impacte, etc, no constitueixen cap referència efectiva, (o no fins passats molts anys): El número de citacions pot estar més relacionat amb la demografia de la llengua de difusió o el tema triat que no pas amb la qualitat d'un treball.
10. No penalitzar la complexitat lingüística i cultural europea amb criteris falsament universalistes, anglocentristes o relacionables a les possibilitats merament estadístiques de difusió. La qualitat de la recerca és intrínseca als treballs, i aquests es desenvolupen en la llengua que els resulta necessària, amb la perspectiva que els és pròpia i sobre els temes que els escauen: publicar en català, francès, italià, alemany, hongarès, neerlandès, nòrdiques, eslaves, etc, representa un compromís i una obligació dels respectius investigadors.
11. No menysprear la recerca vinculada a la docència, tant la desenvolupada a les aules com la que es difon en materials editorials de caràcter docent. En Humanitats, I+D sobretot vol dir *Investigació + Docència*, ja que els estudiants de grau i màster són ben sovint els primers i principals beneficiaris de la transmissió de coneixement generat per la recerca.
12. Establir mecanismes perquè la tasca de l'AQU es limiti a les seves competències: l'avaluació i no el disseny de la recerca ni a exercir pressió sobre els investigadors sobre què, com i on investigar.
13. Tenir sempre present que hi ha avaluacions/acreditacions determinants

per dedicar-se a la docència; per tant, han de valorar aquesta com a mèrit, i no només la recerca. Demanar a les Universitats que tot l'actual professorat a temps parcial tingui reconeguda contractualment la recerca, atès que els serà avaluada.

14. Respecte per la llibertat de càtedra en recerca: que els criteris d'avaluació no impliquin una prioritització encoberta de perfils concrets d'investigador, ni de perspectives, temes, àmbits o llengües de recerca.

El lema de l'AQU, «L'Avaluació, garantia de qualitat» és fals: si no es donen les condicions per fer una recerca de qualitat a casa nostra, i aquestes condicions són molt millorables, difícilment s'assolirà una recerca de qualitat. Si aquesta existeix ara mateix, és malgrat l'AQU i malgrat l'escàs recolzament a la recerca en Humanitats a Catalunya, i gràcies a l'esforç individual dels investigadors-docents. □

1. La major part de les revistes catalanes que estaven pendents de classificació en el moment de llegir aquesta ponència han estat classificades amb la categoria C en Carhus + 2010.
2. *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, revista fundada per Pierre Bourdieu i segurament la revista europea més influent del camp de les relacions entre Humanitats i Societat, ni tan sols apareix indexada; *Perspectives on Sexual & Reproductive Health*, revista que en principi ha estat profundament analitzada per elaborar l'índex atès que li ha estat atorgada la categoria A, apareix adscrita a l'àmbit de Geografia i Urbanisme; etc.
3. Cal recordar que en la presentació pública (6-III-2009) de CARHUS+ es va arribar a justificar que no hi són incloses les revistes d'aquestes *llengües rares*; aquest comentari va causar un remor d'indignació entre els assistents, ja que, ateses les semblances, implicava considerar *rara* –no avaluable?– la llengua catalana des d'una perspectiva anàloga.